

Landsknægtfaner

af Preben Kannik, 1962

Indledning

Landsknægttidens [1](#)) faner kan deles i to store hovedgrupper. Den såkaldte ældre type er karakteriseret ved at være syet af forskelligtfarvet silketøj i geometriske mønstre, der ofte kan være ret komplicerede, men som regel består fanedugen blot af vandrette striber i vekslende farver.

Den yngre type af landsknægtfaner har som regel en ensfarvet dug, på hvilken er malet symboler af forskellig art samt valgsprog og deviser.

Faner af landsknægttyperne blev ikke alene brugt af hvervede regimente. De dannede mode og typerne træffes også først af afdelinger af national karakter. På både den ældre og den yngre type træffes ofte mærker, som kendetegner et vist tilhørsforhold til en krigsherre, et forbund eller lignende.

For Danmarks vedkommende bestemte Christian den IV i 1626, at alle tropper under hans kommando skulle føre Dannebrog i deres faner. Det anbragtes som regel i øverste hjørne ved stangen. Denne Christian den IV's bestemmelse blev vel ikke altid fulgt, men det vides, at kongen var ret nøjeseende med den; således forlangte han, at nogle skotske regimente i hans tjeneste skulle føje dannebrogskorset ind i deres faner. Skotterne mente imidlertid, at Andreaskorset var nok for dem, men da de klagede til deres konge, gav denne Christian den IV medhold, og skotterne måtte bide i det sure æble og sætte dannebrogsmærket i deres faner.

Kilder

Oplysninger om faner af den ældre landsknægttype er naturligvis sparsomme. Af gamle regnskaber fremgår det undertiden, hvor mange alen af forskelligtfarvet silke, der udleveres til regimenterne. Da farvernes rækkefølge og stribernes bredde imidlertid ikke kendes, kan det ud fra disse oplysninger kun gisnes. Endelig kan det være, at fanerne ikke blev sribede, men at regimentschefen valgte at lade dem sy i et andet mønster.

Blandt den svenske hærs trofæer i Stockholm findes en række faner af den ældre landsknægttype, der bærer dannebrogsmærke eller Christian den IV's navnetræk og derfor med sikkerhed kan siges at være danske.

Ud over den interesse disse faner har ved deres konkrete oplysninger om stribernes bredde og farvernes fordeling, har de fleste af dem også interesse derved, at de repræsenterer en overgangsform mellem den ældre og den yngre landsknægttype, idet de sribede duge er forsynet med symboler og valgsprog.

I den forbindelse kan det nævnes, at faner af den yngre landsknægttype er sjældne i Danmark. Christian den IV's regulerende indgriben gjorde, at man her i landet ret hurtigt fik faner af den såkaldte regale type. Det vil sige faner, hvori symbolerne afspejler landsherrens magt og suverænitet.

Ved hvilke lejligheder de faner, der befinder sig i Sverige, er faldet i fjendens hænder, er endnu ikke opklaret, men forskerne hælder til den anskuelse, at de fleste er gået tabt ved Fredericias erobring 1657, hvor de enten har været opmagasineret i det derværende tøjhus eller som en nødforanstaltning har været udleveret til nogle af de i al hast sammenskrabede afdelinger, der var i fæstningen. Desværre har det til nu ikke været muligt at bestemme, hvilke regimente fanerne oprindeligt har været bestemt for, men kendskab til nogle af vore ældste faners udseende må altid være af interesse.

Faneafbildningerne var i det oprindelige dokument fremstillet som sort/hvide stregtegninger med en kodemarkering, der viste farven på det enkelte felt. Til brug for offentliggørelsen på nettet er disse tegninger elektronisk farvelagt, for at give en bedre visuel gengivelse.

Det skal dog bemærkes, at nuancerne i de enkelte farver ikke nødvendigvis er ganske korrekte. Dels har jeg aldrig set fanerne, dels vil stoffets alder gøre at de farver, der kan ses i dag kan være endog meget langt fra de oprindelige.

Kaare Myltoft

Afbildede faner

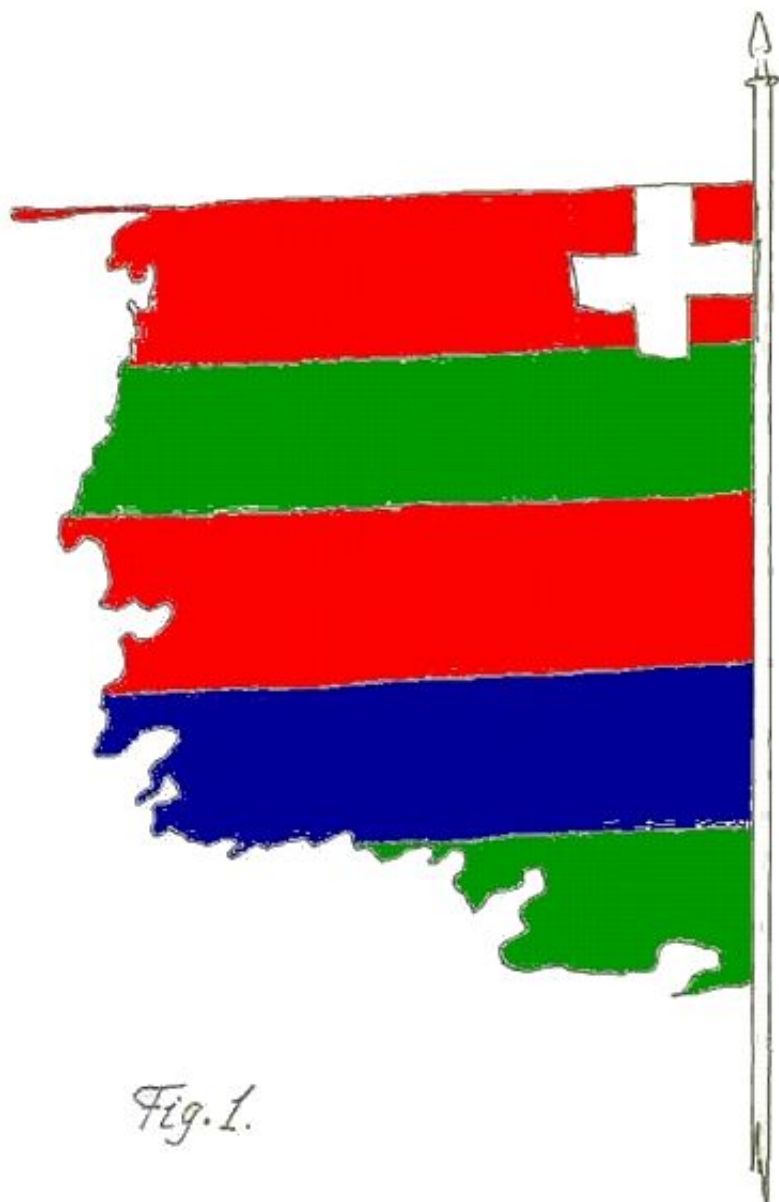

Fig. 1. Dugen er 168 cm høj og består af striber i følgende farver: Rød, grøn, rød, blå og grøn

Af samme type findes fem andre faner med følgende farvesammensætning. Farvernes rækkefølge regnet ovenfra.

Fanehøjden ukendt - rød, grågrøn, rød, grågrøn, blå.

Fane 175 cm høj - rød, blå, gul, blå, rød.

Fane 188 cm høj - rød, blå, sort blå, (rød?).

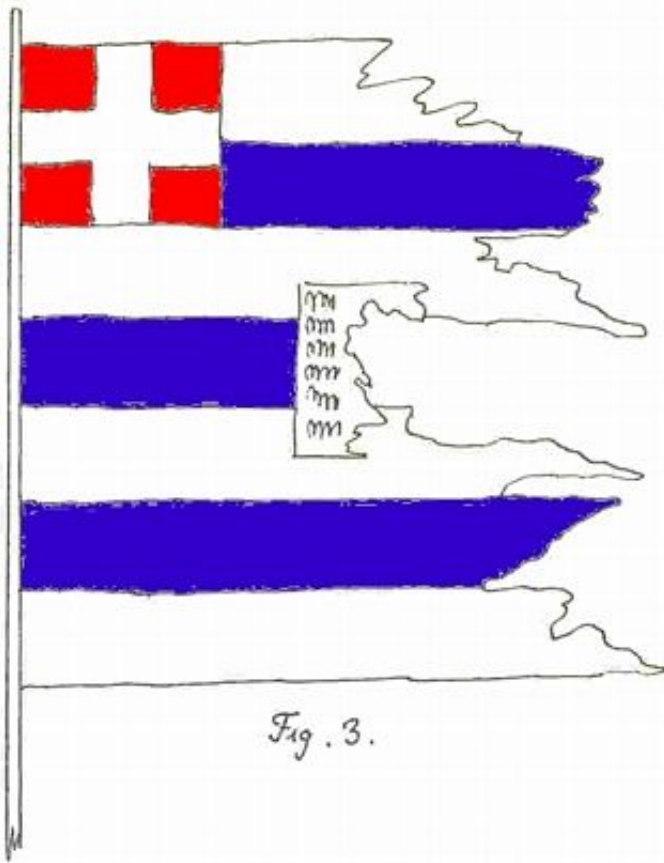

Fig. 3.

Fig. 3. Dugen 220 cm høj bestående af fire hvide og tre blå striber. Dannebrogfeltet rødt med hvidt kors. På midten har været et hvidt felt med et nu udefinerbart broderi.

Af samme type er bevaret rester af en dug, der har været 236 cm høj og stribet af grønt, blåt og hvidt.

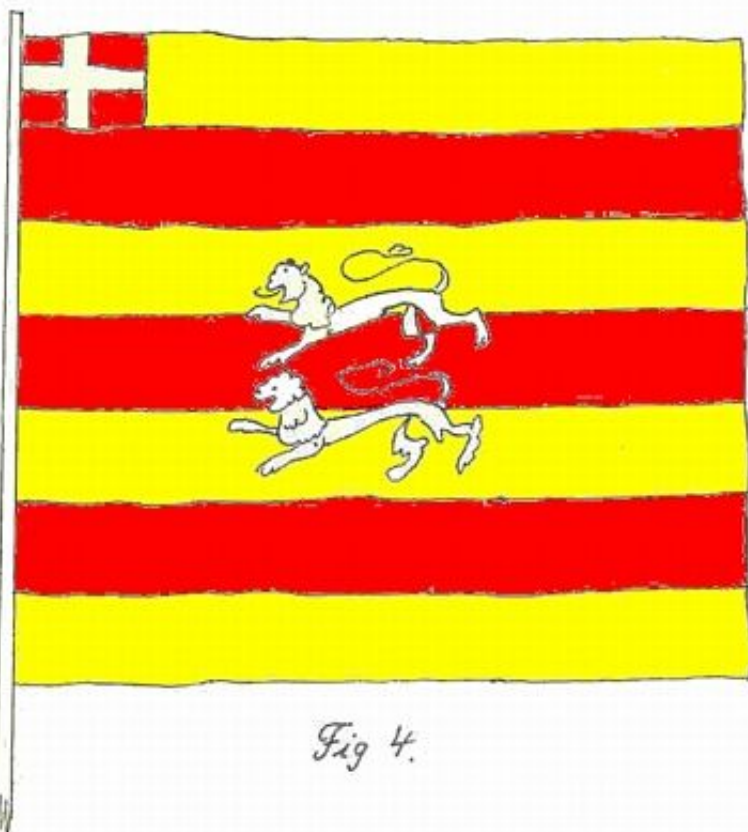

Fig 4.

Fig. 4. Dugen er 210 cm høj og består af fire gule og tre røde striber. Dannebrogfeltet rødt med hvidt kors. Løverne på midten af dugen hvide.

Af denne type er bevaret 4 stk., som måske har været ført af et slesvigsk regiment.

Fig. 5. Dugen er 228 cm høj og 330 cm lang af fire blå og tre hvide striber. Dannebrogfeltet rødt med hvidt kors. Solen eller strålekransen i midten hvid. Al inskription sort. Tallet i øverste stribe betyder, at fanen har været ført af 10. kompagni i et regiment.

Af denne type er desuden bevaret to faner fra samme regiments 6. og 8. kompagni med de respektive numre i øverste stribe og følgende valgsprog:

6. komp.: MEIN BVRGR *

8. komp.: AVFF * VERLASSE ICR MICH.

Den slags rebusagtige indskrifter, hvor som f.eks. her Gud skrives med hebraiske bogstaver, var meget yndet af Christian den IV.

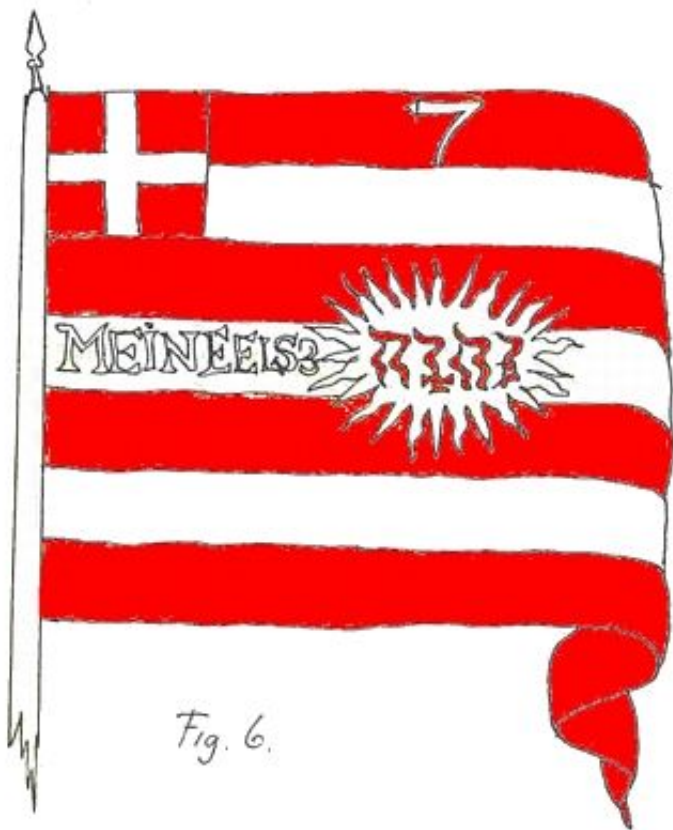

Fig. 6. Dugen er 230 cm høj - består af fire røde og tre hvide striber. Dannebrogfeltet rødt med hvidt kors. Solen hvid med røde konturer. Indskriften sorte.

Indskriften er lidt misforstået, skal være: "MEIN FELSS *".

Har været ført af 7. komp. i et andet regiment end de foregående.

Fig. 7.

Fig. 7. Dugen er 290 cm høj. Striberne er rød, blå, gul, hvid gul, rød blå. Feltet i midten er rødt med kronet navnetræk og krans af guld. Stangen malet rød og hvid. 2 stk. af denne slags er bevaret. Selvom disse faner ikke er forsynede med dannebrogfelt, behøver de ikke at være fra før bestemmelsen af 1626. Der findes nemlig flere eksempler på, at bestemmelsen ikke er fulgt.

Fig. 8.

Fig. 8. Dugens højde kendes ikke. Det gennemgående kors er hvidt. Striberne i hvert felt er henholdsvis

gul, rød, gul, rød. Inskription, navnetræk og krone af guld.

Fanen er ganske sikkert fra Christian den IV's tid og må være blevet forsynet med Frederik den III's navnetræk ved en senere lejlighed.

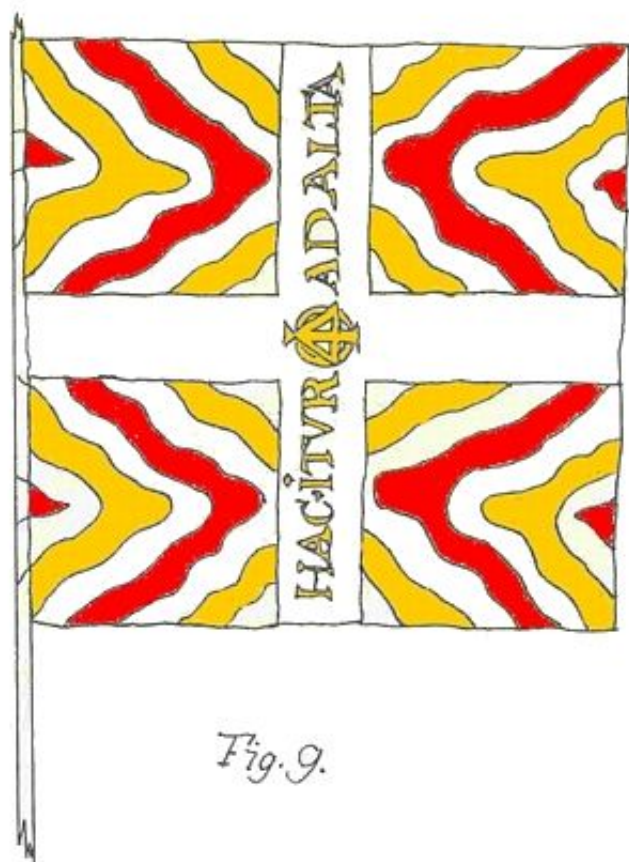

Fig. 9. Dugen er 197 cm høj. Den gennemgående kors er hvidt. Bølgelinierne i felterne er afvekslende orange-gule, hvide og røde. Inskriptionerne er guld. Tegnet i korsmidten er et slags dobbeltmonogram, Christian den IV undertiden anvendte.

De to sidste faner hører typemæssigt til de ældre landsknægtfaner. Om de på grund af det gennemgående kors skulle høre til en model, der er ældre end 1626, er endnu ikke afgjort, men noget kunne tyde på det.

Endelig foreligger den mulighed, at man ved fanernes fremstilling har misforstået bestemmelsen og givet dugen det store gennemgående kors i stedet for det lille korsfelt.

Skriftlige kilder

Om danske militære faner er der ikke skrevet meget på dansk.

Den bedste (og eneste) bog derom er Helge Bruhn: Dannebrog, 1947, Kbh.

Om andre danske faner fra ca. 1590 se P. Kannik i Vaabenhistorisk Aarbog.

1) Landsknægttiden betegnes perioden fra ca. 1530 til enevældens indførelse omkring 1660.